

ISSN 0027-8084

УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

L/2

БЕОГРАД
2019

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОДИЉА ПАНЂИЋ

Година I Свеска 1

БЕОГРАД

1932

НАШ ЈЕЗИК

L CB. 2

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ,
др Борђе ОТАШЕВИЋ, др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ,
др Стана РИСТИЋ, др Марина СПАСОЈЕВИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Ову свеску *Нашег језика* приредиле су
др Марина Николић и др Марина Спасојевић.

Рецензенти
др Марина Николић, др Владан Јовановић,
др Марина Спасојевић, др Срето Танасић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије
бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjzikisjsanu@gmail.com.

Штампа Планета принт, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, бр. 1 (1932/1933) – год. 8, бр. 1 (1941); Н.С. Књ. 1 (1949/1950)–. – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1932/1933– (Београд, Планета принт).

Полугодишње
ISSN 0027-8084 = Наш језик
COBISS.SR-ID 615951

Проф. др Срето Танасић, дописни члан АНУРС

*Радове на с̄раницама овог броја
часописа Наш језик колеге,
п̄ријатељи и некадашњи с̄туденти
посвећују проф. др Сре̄ти Танасићу,
дописном члану АНУРС,
поводом седамдесет̄ година живото̄а
са искреним жељама за другим живото̄ом
и непрекидним с̄варалаштво̄ом*

НАШ ЈЕЗИК

Књига L

Св. 2 (2019)

САДРЖАЈ

Повод

- Седамдесет година живота др Срете Танасића – пола века љубави
према српскоме језику (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ) 1–7
- Библиографија радова др Срете Танасића
(ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ) 9–30

Срето Танасић у српској лингвистици

- Стандардизација српског језика и језичка култура у проучавањима
Срете Танасића (МАРИНА М. НИКОЛИЋ) 31–37
- Срето Танасић против језичких манипулација
(БИЉАНА С. САМАРЦИЋ) 39–47
- Значај Танасићевих истраживања за лексикографски третман
трпног глаголског придева у Речнику САНУ
(ЈОВАНА Б. ЈОВАНОВИЋ) 49–57

Акцентологија и фонологија

- Силазни акценти на непочетним слоговима ријечи у српском
књижевном језику (МИЛОРАД П. ДЕШИЋ) 59–64
- О прозодијским аспектима риме у српској поезији
(ДРАГА С. ЗЕЦ) 65–75
- Белићеви погледи на акценте и културу говора у часопису *Наш
језик* из данашње перспективе (АЛЕКСАНДРА Р. ЛОНЧАР
РАИЧЕВИЋ, МАРИНА С. ЈАЊИЋ) 77–85
- О неким спорним рефлексима *jaīa* (САЊА М. КУЉАНИН) 87–93

Морфологија и творба речи

- О архаизмима у српском језику, посебно граматичким
(ПРЕДРАГ Ј. ПИПЕР) 95–107

Прелазни карактер префиксоида у савременом српском језику (РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ)	109–116
Морфолошка средства којима се појачава или ослабљује значење мотивне речи у творби (нацрт за једну могућу морфологију градуабилности) (МИРЈАНА К. ИЛИЋ)	117–122
Статус лексеме <i>сам</i> у савременом српском језику (АНА М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ)	123–129
Узвици у служби других врста речи у српском језику (ИВАНА В. ЛАЗИЋ-КОЊИК)	131–139
Експресивна вредност збирних именица које означавају етничке, националне, верске групе (ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ)	141–150
О могућим семантичким дистинкцијама глаголских именица у српском језику <i>јризнање</i> : <i>јризнавање</i> , <i>јридружијење</i> : <i>јридруживање</i> и сл. у контексту актуелне политике (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ)	151–159
Видско парњаштво и акционалност (префикс <i>за-</i>) (ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ)	161–168

Синтакса и семантика

О двјема спорним конструкцијама у српском језику (<i>за</i> + инфини- тив и <i>за</i> + акузатив у значењу одређивања правца кретања) (БРАНИСЛАВ М. ОСТОЈИЋ)	169–176
Значење и контекст: неки проблеми око значења и употребе гла- голских личних облика (РАДОЈЕ Д. СИМИЋ, ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ)	177–187
О реченицама са спојем <i>а</i> и <i>у</i> у везничкој позицији (МИЛОШ М. КОВАЧЕВИЋ)	189–196
Синтаксичке конструкције ‘глагол + <i>ми се</i> ’ у српском језику (ДИМКА В. САВОВА)	197–204
О једној посебној контрафактивној конструкцији у српском језику (ЉУДМИЛА В. ПОПОВИЋ)	205–220
Синтакса и семантика предикатског израза <i>јјознајти (се)</i> (ВЛАДИСЛАВА Ж. РУЖИЋ)	221–236
О предлогу <i>јјоврх</i> (ДУШКА Б. КЛИКОВАЦ)	237–258
Синтакса и семантика предлога <i>јјри</i> (ИВАНА Н. АНТОНИЋ)	259–268
О српском глаголу <i>јјријти</i> (НАДА Л. АРСЕНИЈЕВИЋ)	269–280
Значењски ресурси функционалних глагола: на примеру предик- ката ‘сукобити се’ (МИЛИВОЈ Б. АЛАНОВИЋ)	281–288
Утицај полипрефиксације глагола на њихово синтаксичко окружење (МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ)	289–295
О (лексичко-граматичким) значењима глаголских речи (ИВАНА Р. ЈОВАНОВИЋ)	297–306

Негација као језичка категорија – општи осврт (ЈЕЛЕНА Л. ПЕТКОВИЋ)	307–314
Један тип безличних реченица у српском и руском (у контексту језичке слике света) (БИЉАНА Ж. МАРИЋ)	315–322
Асиндетске структуре с концесивним значењем у савременом српском језику (МИЈАНА Ч. КУБУРИЋ МАЦУРА)	323–334
О употреби израза <i>један/једно с другим</i> и <i>једна с другом</i> у српском језику (ИВАНА З. МИТИЋ)	335–342
Линеаризација протосоцијативних и псеудосоцијативних кон- струкција у српском језику (МАРИЈА М. ОПАЧИЋ)	343–351
Императив као маркер неочекиваности (ДРАГАНА М. КЕРКЕЗ)	353–359
Статус финалних реченица у <i>Зборницима закона и уредбених указа</i> из пете деценије 19. века (ЈЕЛЕНА М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ)	361–368

Лексикологија, лексикографија и терминологија

Рјечници као средство успостављања ауторитета (ДАНКО М. ШИПКА)	369–386
Слов'янска терминологија кінца ХХ – почетку ХХІ століть у діалози традиційної та електронної бібліографії (ВІКТОРИЈА Л. ІВАЩЕНКО)	387–397
Нова лексика у области туризма у савременом српском језику (ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ)	399–408
Саобраћајна терминологија у савременом српском језику (ГОРДАНА Д. ДИМКОВИЋ ТЕЛЕБАКОВИЋ)	409–418
Винаверове крушке <i>крусиџуменка</i> и <i>бергамка</i> и ријеч-двјије по- водом њих (НЕЂО Г. ЈОШИЋ)	419–427
Називи за печурке у српским народним говорима (МАРИНА С. ЈУРИШИЋ, ЈЕЛЕНА Д. ЈАНКОВИЋ)	429–439
Турцизми у 20. тому Речника САНУ (МАРИЈА С. БИНЂИЋ)	441–448
Прилог опису семантике придева <i>йразан</i> (НАТАША М. МИЛАНОВ)	449–456
Једно запажање о прилогу <i>вуковски</i> у српском језику (ИРЕНА Р. ЦВЕТКОВИЋ ТЕОФИЛОВИЋ)	457–463

Стилистика

Превођење као креативни и лингвистички изазов у савременом српском језику (НЕНАД Б. ВУКОВИЋ)	465–471
О стилистичким особинама Андрићева наратива у роману <i>На Дрини ћуџрија</i> (ГАЛИНА Г. ТЈАПКО)	473–485
Заграде у Андрићевим романима (БРАНКО Ђ. ТОШОВИЋ)	487–494

Суфикси <i>-ица</i> и <i>-ка</i> у језику Петра Кочића (ДРАГО В. ТЕШАНОВИЋ, ДРАГАНА Д. ЛАЗИЋ)	495–506
Индивидуална лексика у дјелу Исидоре Секулић (творбено- -семантичке одлике именица) (ВЕСЕЛИНА В. ЂУРКИН)	507–520
„Унутрашњост“ поетонима <i>Тигар</i> Бранка Топића (МИРЈАНА Н. СТОЈИСАВЉЕВИЋ)	521–527
(Не)референцијалност антецедента релативних клауза у песми „Он“ Сунчице Денић (ТАЊА З. РУСИМОВИЋ)	529–540

Прагматика

О пружању утехе саговорнику у говору свакодневне комуникације (БОЈАНА С. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	541–550
Реторичка структурална теорија и реализација елементарних јединица дискурса на примеру онлајн коментара у српском и руском језику (РАДОСЛАВА М. ТРНАВАЦ)	551–570

Дијалектологија

О једној старој падежној конструкцији у говору источnobосан- ских Ера – генитив издвајања из скупине (СЛОБОДАН Н. РЕМЕТИЋ)	571–576
Третман полисемије и хомонимије у дијалекатским речницима (МАРТА Ж. БЈЕЛЕТИЋ)	577–585
Језичке крхотине и дијалекатски речник (НЕДЕЉКО Р. БОГДАНОВИЋ)	587–593
Говори Црне Горе у основици српског књижевног језика (МИОДРАГ В. ЈОВАНОВИЋ)	595–603
Западнобоснијска диалектна лексика в общесербском контек- сте (на примере говора Манячи) (ЕКАТЕРИНА И. ЯКУШКИНА)	605–613
Неке позајмљенице у коларској терминологији говора Карашева (МИХАЈ Н. РАДАН, МИЉАНА-РАДМИЛА М. УСКАТУ)	615–626
О акценту као прилогу очувању дијалекта (ЈОРДАНА С. МАРКОВИЋ)	627–636
Репартиција рефлекса вокалног <i>л</i> у говорима Лужнице и Пирота (ЉУБИСАВ Н. ЋИРИЋ)	637–644
Рефлекси финалног <i>л</i> у лексеми <i>заова</i> у говорима призренско- -тимочке дијалекатске зоне (АНА Р. САВИЋ-ГРУЈИЋ)	645–653
Вокалске редукције у говору Бастаса (ДРАГОМИР В. КОЗОМАРА)	655–662
О приступима у досадашњим истраживањима синтаксе падежа у херцеговачко-крајишким говорима (ЗОРАН М. СИМИЋ)	663–677

Циљне (намерне, финалне) реченице у сиринићком говору (РАДИВОЈЕ М. МЛАДЕНОВИЋ, БОЈАНА М. ВЕЉОВИЋ)	679–685
Вербализација концепта <i>здравље</i> у тимочко-лужничким говорима (ТАЊА З. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	687–694

Ономастика

Marginalia onomastyczne (ZUZANNA V. TOPOLINSKA)	695–698
О релационим микропонимима у Рађевини (МИРЈАНА С. ПЕТРОВИЋ-САВИЋ)	699–705
Прилог реконструкцији ојконима <i>Вогошћа</i> (ЈЕЛЕНА В. ЈАЊИЋ)	707–714

Социолингвистика

Linguistic Ideology and the Art of Re-Edition on the Second Edition of Ioann Rajić's <i>History of Various Slavic Peoples</i> (1823) (МОТОКИ У. НОМАЧИ)	715–725
Знање студената о ауторству наших правописа (ВЕЉКО Ж. БРБОРИЋ)	727–735
Стандардни и матерњи језик из другачије перспективе (НАТАША Б. КИШ)	737–744
О уништеном писаном наслеђу на Косову и Метохији (на при- меру сачуваног дела једне породичне архиве) (МИТРА М. РЕЉИЋ)	745–752

Лингвокултурологија

Сложенице са именицом <i>вода</i> у српским народним говорима и српској култури (СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ, ВЛАДАН З. ЈОВАНОВИЋ)	753–763
„Богатство“ – конвенционални суд у систему вредности у срп- ском језику и култури (НАТАША С. ВУЛОВИЋ)	765–772
Стереотип о Ери (ДАНИЈЕЛА С. СТАНИЋ)	773–781

Граматографија

Српско-рускословенски међуодноси у српским граматикама рускословенског језика прве половине 19. века (НАЈДА И. ИВАНОВА)	783–790
<i>Србска Грамаџика за гимназијалну младежъ Княжесѣтва Срѣје</i> Владимира Вујића (1856) (МИЛОШ Ђ. ОКУКА)	791–802

Библиографија

Преглед библиографија објављених у часопису <i>Наш језик</i> (АНА В. ГОЛУБОВИЋ)	803–811
--	---------

Оригинални научни рад
Примљено 7. децембра 2019. г.
Прихваћено 16. децембра 2019. г.

МАРИЈА М. ОПАЧИЋ*
(Универзитет у Београду,
Филолошки факултет)

ЛИНЕАРИЗАЦИЈА ПРОТОСОЦИЈАТИВНИХ И ПСЕУДОСОЦИЈАТИВНИХ КОНСТРУКЦИЈА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Рад се бави исказивањем социјативних значења унутар категоријалног центра конструкција са социјативним инструменталом и њиховом линијском структуром у српском језику. Анализиран је материјал који илуструје линеаризацијске особености категоријалног центра, протосоцијатива, и категоријалне периферије, псеудосоцијатива. Приказане су могућности фокализовања аргумената у социјативно-реципрочним конструкцијама непосредног типа, исказаних социјативно-реципрочном допуном, док су из богате типологије псеудосоцијатива издвојена два семантичка типа – пропријетивни и пратилачки. Појава предлошке контактности разматра се у псеудосоцијативним оквирима.

Кључне речи: протосоцијативност, псеудосоцијативност, линеаризација, предлошка контактност, српски језик.

1. О псеудосоцијативности и њеном месту међу варијантним социјативним значењима у српској лингвистичкој славистици писано је, почев од окоснице њеног одређења у науци о српском језику и увођења термилошког израза (Ивић М. ²2005: 195) највише у синтаксичко-семантичким прилозима,¹ који, употпуњујући веома разгранату семантичку типологију псеудосоцијатива, превасходно, указују на одступања у односу на (ин)варијантну категоријалну социјативност.

* mayaorasic@gmail.com

¹ Подсетимо изнова на сродност семантичких типологија које наводе србистичка и русистичка испитивања (Ивић М. 2005: 195–211; Пипер 2002: 26; Пипер и др. 2005: 706–708), као и на другачије позиције у Стевановић 1991: 453–462.

Како смо питање међуодноса псеудосоцијативности и протосоцијативности дотакли у посебном чланку, када смо предочили начелну типологију и терминолошка решења са освртом на досадашња истраживања социјативних значења (Опачић 2019), у наредним редовима настојаћемо да у склопу синтаксичко-семантичке анализе укажемо и на особености линијске организације конструкција којима се исказују супкатегоријална значења друштва. Из обимне грађе која припада центру² конструкција са социјативним инструменталом издвојићемо социјативно-реципрочне конструкције непосредности, у којима се најизразитије отелотворују протосоцијативне карактеристике. С друге стране, предмет наше пажње су и пропријетивне псеудосоцијативне конструкције карактеристичне појединости и пратилачки псеудосоцијативи, два појавна облика која оличавају гранично³ семантичко подручје на периферији инструменталских конструкција с предлогом *c(a)*.

2. Први корак у даљем разматрању захтева враћање полазиштима србистичке граматикиграфије у дескрипцији једног од супкатегоријалних сегмената антропоцентричног категоријалног комплекса, где се псеудосоцијативност дефинише истоветним временским и просторним јављањем најмање двеју појава (Пипер и др. 2005: 706). То сасвим прозирно указује на отклон од инваријантних социјативних показатеља, којима смо се у неколико наврата бавили анализирањем руског и/ли српског језичког материјала (Опачић 2018а; Опачић 2018б), које, укратко речено, представља њихова међузависност, односно перцептивним јединством повезана градуелно појмљена подударност улога учесника категоријалне ситуације, у чијој основи лежи и параметар нејединичности. Ови критеријуми уједно чине и облигаторне показатеље протосоцијативности, која се код варијантне социјативно-реципрочне семантике моделује још и према обавезности суделовања учесника у предметној релацији и прерасподели семантичких функција кумулативног и некумулативног типа.⁴

3. Како је предмет овог чланка везан за линијску организацију исказа, за нас је, у првом реду, од значаја утврђивање потенцијалних различитости у тематско-рематској структури и фокализовању⁵ аргу-

² О центру и периферији функционално-семантичког поља из угла функционалнограматичког приступа в. у Бондарко 1984: 21–22.

³ О граматици границе в. у Пипер 2008: 307–322.

⁴ Уп. запажања о изражавању рефлексивности и реципрочности сукцесивног и симултаног типа на словенском језичком простору у Пипер 1986: 9–20.

⁵ О информативној актуализацији реченице, реченичним перспективама, фокусу као „информационом тежишту“ и распоређивању синтагматских конституената у

мената код наведених типова протосоцијативних и псеудосоцијативних конструкција. И код једних, и код других језичких датости немаркирана, неутрална линеаризација⁶ подразумева такав редослед који искључује (псеудо)социјативну допуну на иницијалној позицији, а код (не)кумулативних конструкција са значењем друштва и узајамности у релацији облигаторне непосредне укључености несингулативних учесника и нејављање глаголске управне речи која репрезентује наведену семантику на почетку линијског реда.

Уп. примере немаркиране линеаризације у двама групама протосоцијативних и псеудосоцијативних конструкција:

1) У јурењу за бољим животом душа човечја не може да раскине *с ѿелом*, а не може да раскине ни *са ѿежњом својом* да се ослободи и усами (Секулић, 54).

2) Разлика је између сарадње Бога *с човеком* и сарадње човека *с Богом* (Секулић, 314).

3) Сујетан колико Мирабо амбициозан [...] бојао се да у дружби *с њиме* не постане његов послушник (Јовановић, 55).

4) Мирабовљеви односи *с двором* нису били онакви какве је он желео (Јовановић, 61).

5) Ко беше овај Аврам, да се удостоји толиког благоволења Божјег за живота, и похвале по смрти и од апостола (Гал. 3; Јевр. 11) и чак од самог Господа Христа (Лк. 16, 22; Јов. 8, 39)? [...] Човек *са ѿврдом вером у Бога*, правдољубив, гостољубив, милосрдан, храбар, послушан, чист и смиран (Пролог, 1007).

6) Два човека путника *са смислом за свейтосїи и сїтрах Госїодњи*, осетише дрхтавицу, [...], и рекоше Христу кога на путу сретеше: „Дан је нагао, ноћ је близу, не иди од нас“ (Секулић, 316).

7) Водич *с којим* смо путовали показао нам је све стазе на планини (Разг.).

4. У првом низу социјативно-реципрочних некумулативних конструкција социјативно-реципрчна допуна долази иза социјативно-реципрчног некумулативног предиката непосредног типа (1),

српском језику в. у Станојчић–Поповић 2000: 360–372.

⁶ О редоследу речи у реченици и синтаксичкој групи, те о прогресивном, регресивном, контактном, дистантном, слободном, везаном, субјективном, директном и инверзивном реду, а затим и о линеаризацијским могућностима исказивања екстралингвистичког значаја објеката, као и о испољавању структурно-граматичке функције линијског реда у светлу прецизирања веза међу реченичним члановима в. у Јарцева (ред.) 1990: 388–389. О реченичној линеаризацији в. и у Поповић 1997.

или се пак налази у зависном делу именског израза са социјативно-реципрочном семантиком у чијем се склопу, након обележавања једне суделујуће стране генитивним теонимом,⁷ номинује други учесник у предметном односу, да би се затим уз непотпуну редувантност, тј. уз измењену фокализацију, учесници означили именском групом у пермутованом тематско-ремаатском редоследу (2), за разлику од примера (3) у којем се допуна некумулативног социјативно-реципрочног типа јавља на позицији непосредно иза главног дела именске фразе у локативу с предлогом *у*, при чему се обележава само један од учесника, а потпуна информација о другом облигаторно укљученом лицу даје се у главној реченици.⁸ У примеру (4) контактна социјативно-реципрочна допуна представља зависни део именског израза с посесивним придевом којим се посредно указује на једну ангажовану страну која учествује у релацији обостране, симултане укључености.

На другој страни низ настављају примери пропријетивних псеудо-социјатива карактеристичне појединости у којима зависни део именске групе има унутрашњу (5) и/ли спољашњу одредбу (5–6), при чему оба типа детерминатора могу бити отелотворена у предлошко-падежним спојевима елемената у координативном односу, нпр., синдетском с конјунктором *и* (6). Најзад, наводимо и пример (7) с допуном којом се исказивање карактеристичног обележја везује за односну клаузу⁹ и саопштавање информације о идентификацији носиоца обележја путем успостављене социјативне релације, која је у овом случају факултативно социјативног типа.

5. Могућност промене тематско-ремаатске организације и фокуса који се изражава именским изразом у социјативном инструменталу не убраја се у ред појава са одликом регуларности у размерама целовитог система раздвојеног на две велике целине према исказивању протосоцијативног и псеудосоцијативног значења у српском језику. Такође, напоменимо и то да на овом месту не излажемо ни све могућности варирања у линијском низу уколико их има више, као у примеру (1):

1)⁷ У јурењу за бољим животом *с њелом* душа човечја не може да раскине, а не може да раскине ни *са њежњом својом* да се ослободи и усами.

⁷ В. о именовану Бога теонимима у појмовнику теолингвистике Кончаревић 2017: 324.

⁸ О дистинкцији основне реченице и клаузе в. у Пипер и др. 2018: 8.

⁹ О односним атрибутивним клаузама унутар сложене реченице у српском језику в. у Павловић и др. 2018: 224–225.

- 3)' Сујетан колико Мирабо амбициозан [...] бојао се да *с њиме* у дружби не постане његов послушник.
- 4)' *С двором* Мирабовљеви односи нису били онакви какве је он желео.
- 5)' [...] *Са њврдом вером у Бога* човек, правдољубив, гостољубив, милосрдан, храбар, послушан, чист и смеран. (?)*
- 6)* *Са смислом за светљосћ и стѝрах Госѝодњи* два човека путника, [...] осетише дрхтавицу...

С обзиром на то да смо у овом раду анализирали само мањи број (псеудо)социјативних семантичких типова, и то управо оних који су према параметру доминантности значења друштва смештени на осу која полази од категоријалног центра, где се значење друштва уобличава према узајамности деловања учесника предметне ситуације, а завршава на периферији, где се оно сустиче с категоријалном семантиком квалификације, закључујемо да померање именске фразе, допуне у социјативном инструменталу, није могућно у конструкцији (1)' с двоструком негацијом и партикулом *ни*¹⁰ без надовезивања клаузе, те као тако датој реченичној структури није својствено, као ни у конструкцијама с контактним генитивним зависним делом (2). Остали примери дозвољавају рематизовање и фокализацију социјативно-реципрочне допуне.

У другом низу примера затечено стање одговара уопштеном закључку о несвојствености померања зависног дела именске групе код појединих типова псеудосоцијатива, међу којима су и анализирани пропријетивне псеудосоцијативне конструкције карактеристичне појединости. Уколико је, међутим, измештање псеудосоцијативне допуне на антепозицију и могућно, код овог семантичког типа псеудосоцијатива, оно имплицира неопходност дубљег испитивања одлика такве маркираности црквено-религиозног¹¹ и књижевноуметничког функционалног стила, као и семантичке непрецизности која се пружа на граници пропријетивности и пратилачког значења (6)*.

Уз то, оно је блокирано када се квалификација исказује у атрибутивној односној клаузи (7), док се, с друге стране, у примерима (5–6) у

¹⁰ В. о улози речца у модалној квалификацији исказа и подели модалних партикула у конфронтативно-типолошкој граматици руског и српског језика (Пипер 2005: 220–222), као и о експресивизацији исказа с речцом *ни* у српском језику (Стијовић 2015: 164).

¹¹ О сакралном функционално-стилистичком комплексу в. у Кончаревић 2017: 229–236.

даљем варирању унутар саме допуне може уочити појава упитне ...*са* у *Бога ѿврдом вером...* или неприхватљиве предлошке контактности ... *са за свейосїи смислом...*, потекле из потоње линијске реорганизације исказа, када након предлошко-падежног споја у акузативу с предлогом *за* у функцији спољашњег детерминатора позиција *за* други члан координативног низа остаје затворена, а два предлога – социјативни *са* и акузативни *за* – долазе у додир.

6. Имајући у виду чињеницу да спојивост недеклинабилних предлошких елемената није уобичајена у српском језику,¹² она се, ипак, среће и када су у питању предлози који се јављају с другим падежним формама, што, нпр., илуструје пример линијског прекида акузативне конструкције с предлогом *за* локативном именском групом с предлогом *у*. Пример који наводимо потиче из научног функционалног стила (1), што и иначе одговара запажању да се предлошка контактност пре проналази у писаном језику, док се у усменој реализацији она понајпре може везати за званична обраћања. В. пример (1):

1) Исто вреди, уосталом, и *за* у кајкавском широко распрострањену палатализацију консонаната *д* и *н*, ређе *л*, испред вокала предњег реда (Ивић 2018: 120).

Осим тога, у српском језику линијски прекид проналази се, ипак, и код појединих псеудосоцијативних типова. Дакле, линијска неправилност у псеудосоцијативним конструкцијама, чију анализу на овом месту ограничавамо на пратилачки семантички тип, одликује се интерполирањем предлога, односно контактном предлошком повезаношћу. В. пример (1), у којем се између предлога *са* и именског израза у социјативном инструменталу налази лично-показна заменица за 3. лице у слободном дативу. Као што се види, он се лако може трансформисати у акузативну конструкцију с предлогом *за*. Уп.:

1) *С њему* својственим смислом за хумор, не би било изненађење да је још актуелни председник Европске комисије Жан-Клод Јункер био тај који је [...] рекао да је у реду то што ће га заменити Урсула фон дер Лајен [...] (Политика, 13. 7. 2019).

1)² *Са за њега* својственим смислом за хумор, не би било изненађење да је још актуелни председник Европске комисије [...] рекао [...].

¹² Тако, нпр., Е. Фекете истиче да у српском стандардном књижевном језику после предлога искључиво долазе именице или заменице, или пак прилози за време, те отуда, на пример, изван подручја књижевне норме остају конструкције типа „за овде“ (Ђупић–Фекете–Терзић 1996: 129–130).

Најзад, све што смо изложили не затвара тему информационе актуализације реченице са (псеудо)социјативном конструкцијом – слика о њој ће, свакако, бити потпунија када се на целовитом категоријалном корпусу детаљније размотри статус и заступљеност предлошке контактности.

ИЗВОРИ

- Ивић 2018: Павле Ивић, *Целокућна дела, Расправе, студије, чланци, 2. Дијалектологији, X/2*****, прир. Слободан Реметић, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Јовановић 1990: Слободан Јовановић, *Вођи Француске револуције*, Београд: Издавачка књижарница Геце Кона, 1920; Београд: Београдски издавачко-графички завод, Југославијапублик, Српска књижевна задруга.
- Политика: *Полиџика*, дневне новине, електронско издање.
- Пролог 2009: Николај Велимировић, *Охридски њролог*, Манастир Лелић – Шабац – Ваљево: Глас цркве.
- Секулић 2010: Исидора Секулић, *Изабрани есеји*, Нови Сад: Академска књига.

ЛИТЕРАТУРА

- Бондарко 1984: Александр В. Бондарко, *Функционална граматика*, Ленинград: Наука.
- Ивић М. 2005: Милка Ивић, *Значења српскохрватског инструменџала и њихов развој*, Београд: Београдска књига, САНУ, Институт за српски језик САНУ.
- Јарцева (ред.) 1990: Виктория Н. Јарцева (ред.), *Лингвистическиј енциклопедическиј словарь*, Москва: Советская энциклопедия.
- Кончаревић 2017: Ксенија Кончаревић, *Језик и религија, њојмовник њеолингвистике*, Београд: Јасен.
- Опачић 2018а: Марија Опачић, Критеријуми диференцирања социјативних значења у руском језику, *Славистика XXII/2*, Београд, 104–109.
- Опачић 2018б: Марија Опачић, Квазипаралелне конструкције у савременом руском језику и њихови српски еквиваленти, на примеру категорије социјативности, *Зборник Мајџице српске за славистику* 94, Нови Сад, 67–78.
- Опачић 2019: Марија Опачић, Међуоднос псеудосоцијативности и протосоцијативности у српском језику, *Наш језик L/1*, Београд, 17–27.
- Павловић и др. 2018: в. Пипер и др. 2018.

- Пипер 1986: Предраг Пипер, Реципрочност и рефлексивност у словенским језицима, *Јужнословенски филолог* XLII, Београд, 9–20.
- Пипер 2002: Предраг Пипер, Проспект синтаксе руског језика у поређењу са српском, на примеру категорије социјативности, *Славистика* VI, Београд, 19–29.
- Пипер ²2005: Предраг Пипер, *Грамаџика руског језика у поређењу са српском*, 2. измењено издање, Београд: Завет.
- Пипер 2008: Предраг Пипер, Граматика границе, *Јужнословенски филолог* LXIV, Београд, 307–322.
- Пипер и др. 2005: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синџакса савременог српског језика. Просџа реченица*, у ред. Милке Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска.
- Пипер и др. 2018: Предраг Пипер, Миливој Алановић, Слободан Павловић, Ивана Антонић, Марина Николић, Дојчил Војводић, Људмила Поповић, Срето Танасић, Биљана Марић, *Синџакса сложене реченице у савременом српском језику*, у ред. Предрага Пипера, Нови Сад: Матица српска – Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Поповић 1997: Љубомир Поповић, *Ред речи у реченици*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Станојчић–Поповић ⁷2000: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Грамаџика српског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стевановић ⁵1991: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (грамаџички системи и књижевнoјезичка норма). II. Синџакса*, Београд: Научна књига.
- СТИЈОВИЋ ²2015: Рада Стијовић, *Језички саветник*, Београд: Чигоја штампа.
- Ћупић–Фекете–Терзић 1996: Драго Ћупић, Егон Фекете, Богдан Терзић, *Слово о језику – језички љоучник*, Београд: Партенон.

Марија М. Опачић

ЛИНЕЙНЫЙ ПОРЯДОК ПРОТОСОЦИАТИВОВ И ПСЕВДОСОЦИАТИВОВ В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

В работе речь идет о выражении значений совместности в рамках категориального центра конструкций с творительным социативным, а также об их линейном порядке в сербском языке. Анализирован материал, иллюстрирующий линейные характеристики категориального центра, протосоциативов, и категориальной периферии, псевдосоциативов. Показаны возможности актуализации информации через средство дополнения в конструкциях со значением совместности и взаимности, в то время как среди псевдосоциативов выделены два семантических типа – со значением проприетивности и сопровождения. Наряду с этим рассматривается и явление контактной связи предлогов.

Ключевые слова: протосовместность, псевдосовместность, линейный порядок, контакт предлогов, сербский язык.